

Z výskumu dejín filozofického myslenia na Slovensku

K VÝVINU SOCIÁLNO-FILOZOFICKÝCH NÁZOROV A. SIRÁCKEHO V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ

KAROL KOLLÁR, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

KOLLÁR, K.: The Genesis of Social-Philosophical Views of A. Sirácky in the Period between the World Wars. *Filozofia* 44, 1989, No. 4, p. 442.

In the paper a critical analysis of the genesis of A. Sirácky's social-philosophical views in the period between the world wars is given. Apart from the well-known works which were published by A. Sirácky in the First Czechoslovak Republic and which he also published as a founder of the *Revue DAV*, attention is paid to less known works which were written during the years when he lived in the Yugoslav monarchy.

Andrej Sirácky sa podstatnou časťou svojho diela radí medzi popredných slovenských marxisticko-leninsky orientovaných mysliteľov 20. storočia.

Patril k tým osobnostiam nášho vedeckého, pedagogického a kultúrneho diania, ktorých dielo je vo vedomí odbornej verejnosti bezprostredne späté najmä s jeho vedeckým a vedecko-pedagogickým pôsobením, s jeho prínosom pre rozvoj a propagáciu marxisticko-leninskej filozofie a sociológie. Jeho filozofické a sociologické dielo zahŕňa takmer tisíc statí, štúdií, esejí, úvah a iných menších literárnych útvarov a takmer dve desiatky knižných prác. Tvorivá aktivita A. Siráckeho sa však nevyčerpávala len v naznačenom a spoločnosťou bezprostredne reflektovanom smere; jeho životné dielo je príkladom vnútornej jednoty teoretickej aktivity, pedagogickej, propagandistickej, kultúrno-osvetovej, verejno-politickej i vedecko-organizátorskej činnosti, tej činnosti, cieľom ktorej bola „bezprostredná aktívna participácia na riešení aktuálnych teoretických problémov doby a potrieb boja robotníckej triedy“ (1, s. 601) za víťazstvo ideí pokrokového spoločenského systému.

V takto vymedzenom referenčnom rámci teoretickej a spoločensko-politickej aktivity A. Siráckeho zaujíma dôležité miesto i jeho publicistická činnosť, ktorú so zápalom jemu vlastným vykonával v časovom rozpätí viac ako šiestich desaťročí a do ktorej sa vždy viac či menej (adekvátne) projektovali reflexie významných aktuálnych spoločenských problémov sveta a doby.

V mladom veku Andrej Sirácky hodne študoval, spoznal *Komunistický manifest*, prečítal aj niektoré Marxove diela, oboznamoval sa aj s pomerne ťažko dostupnými informáciami o Leninovi. Do vypuknutia

I. svetovej vojny absolvoval päť tried gymnázia. Začiatkom roku 1918 bol odvedený do armády rozpadávajúcej sa Rakúsko-Uhorskej monarchie, ale šťastnou zhodou okolností sa už bojov na fronte nezúčastnil. Po návrate z vojny uňho výrazne rezonovali myšlienky o nezmyselnosti hrôz vojnových udalostí. Po zaradení do civilného života začína opäť študovať na gymnáziu, avšak pre ekonomické problémy je nútený opustiť denné štúdium a dva ostávajúce roky gymnaziálnych štúdií dokončuje súkromne. Štúdium na gymnáziu absolvoval roku 1921. V tomto istom roku sa mu podarilo získať štipendium pre vysokoškolské štúdium v Československu. (Išlo o druh štipendia, ktoré poskytovala novovzniknutá buržoázna ČSR ako štát Malej dohody niektorým občanom svojich spojencov — Rumunska a Juhoslávie, najmä niektorým Slovákom, žijúcim v Juhoslávii). Pôvodne chcel A. Sirácky, v súlade so želaním svojho otca, študovať po príchode do Prahy na Karlovej univerzite medicínu, ale čoskoro svoje rozhodnutie mení a zapisuje sa na Filozofickú fakultu, kde začína študovať filozofiu a literatúru.

Andrej Sirácky prišiel do Prahy v období ostrých politických bojov, v ktorých sa zjednocovali revolučné sily proletariátu a sformoval sa ich predvoj — Komunistická strana Československa. V tejto spoločenskej atmosfére revolučného kvasu, bojových nálad proletariátu, ale aj mimoriadnej aktivity teoretikov buržoáznej ideológie, sa začína zložitá cesta Andreja Siráckeho k marxizmu-leninizmu. Tu — v kruhu pokrokového zmýšľajúcich študentov, si začína osvojovať idey socializmu a komunizmu. V krátkom čase po príchode do Prahy nadväzuje priateľské kontakty s ľavicovo orientovaným slovenskými vysokoškólakmi v Prahe (Poničan, Okáli, Urx, Dumín-Tomášik, Clementis). Začína spolu s nimi literárno-kritickú a publicistickú činnosť v *Mladom Slovensku*, *Svojetí*, *Pravde chudoby* a *Proletárskej nedeli*.

V roku 1922 sa A. Sirácky zúčastňuje na založení Voľného združenia študentov socialistov zo Slovenska a v roku 1924 na založení revue DAV. V tomto období sa hlbšie oboznamuje so základnými prácami, ohlasujúcimi príchod socialistickej revolúcie, s *Komunistickým manifestom* a *Leninovým Štátom a revolúciou*. Začína hlbšie chápať historický význam a dosah VOSR. Sám spomínal na tieto roky takto, „Mali sme mnoho nejasného, len perspektíva nám bola jasná. Boli sme fanaticky presvedčení, že starý svet, svet kapitalizmu a vydieračstva, bude porazený, že budúcnosť patrí komunizmu“ [2, s. 324].

V plodných rokoch pražského vysokoškolského štúdia sa značne rozrástla literárna a publicistická činnosť A. Siráckeho. Jeho príspevky (krátka próza, eseje, úvahy, básne) sa stále vo väčšom počte objavujú na stránkach súdobých pokrokových časopisov a denníkov. Charakterizuje ich vo väčšine sociálna tematika, obdiv a nadšenie pre Sovietsky zväz, neskrývaný odpor ku klerikalizmu, nacionálnemu šovinizmu, spiatocníctvu, tradicionalizmu a konzervativizmu.

Zvláštnu pozornosť — i dnešného čitateľa — si však zaslúžia najmä

dve pomerne krátke literárno-filozofické úvahy — štúdie, ktoré sú do značnej miery indikátorom ideovo-teoretického vývinu A. Siráckeho. Aj keď tieto práce boli už v rôznych materiáloch hodnotené, stručne sa k nim vraciame preto, aby jasnejšie kontrastovalo tvorivé obdobie, ktoré strávil A. Sirácky v Prahe, kde anticipoval už výrazné marxistické podnety (čoho dokladom sú práve dve uvedené prvotiny) s obdobím, ktoré po ňom nasledovalo. V tomto období takmer dvoch desaťročí sa v tvorbe A. Siráckeho výrazne prejavili vplyvy nemarxistických filozofických smerov, s ktorými tiež prišiel do styku počas svojho vysokoškolského štúdia. (Popri vplyve viacerých mechanisticko-materialistických názorov až vulgárno-materialistickej orientácie je v tvorbe A. Siráckeho badať aj evidentný vplyv dobových iracionalistických prúdov.)

Prvá úvaha vyšla v *Pravde chudoby* vo februári roku 1924 pod názvom *O proletárskom umení*. Autor v nej vysvetľoval svoje kritické, miestami schematizmom a zjednodušovaním poznamenané stanovisko k súdobému „modernému“ umeniu. Zápalisto tu argumetoval, že všetky duchovné a kultúrno-umelecké fenomény sú objektívno-spoločensky a sociálno-triedne determinované, a majú teda istú ideologickú funkčnosť. Pri analýze umenia a jeho vývinu odmieta v dôsledku toho nielen l'art pour l'artizmus a avantgardné prúdy (kubizmus, poetizmus a i.), ale aj staršie romantické umenie a tradíciu vôbec ako prejavy „netriedne“, pretože neriešia sociálne páliivé „životné“ problémy ľudstva. Na fenomén tradície (tradícia — v chápaní Andreja Siráckeho — ako prekonaná spoločenská forma) hľadel autor úvahy v tých časoch obzvlášť úkosom, čo sa premietlo i do jeho poeticej montáže, publikovanej v prvom čísle revue DAV pod názvom *Vlajka na Himaláji*.

Od proletárskeho umenia (súdobú tvorbu proletárskych umelcov považuje iba za prechod k nemu), ktoré vznikne až v socialistickej spoločnosti, A. Sirácky očakáva, že bude úplne adekvátnym odrazom skutočnosti a výrazom skutočnej dynamiky života, kolektívneho cítenia a myslenia ľudí, budujúcich nový, socialistický svet. V závere state *O proletárskom umení* o tom píše takto: „Proletárske umenie musí mať vzťah k skutočnému životu. Musí vyvierať zo skutočnosti, musí sa do nej vracáť. Musí byť výrazom celku, musí byť aj prístupné a konečne, musí slúžiť jeho záujmom a snahám. Bez splnenia týchto podmienok nie je nové proletárske umenie umením novým, ale starým a nesmie si nárokovať na meno „nové“.

Druhá filozoficky, ale tiež sociologicky relevantná úvaha A. Siráckeho z jeho pomerne krátkeho pražského — a zároveň *prvého tvorivého* — obdobia, bola publikovaná v revue DAV na jar v roku 1925 pod názvom *O takzvanom „rozpore“ individua a spoločnosti*. Nastolovala problém, ktorý — možno povedať — takmer do konca aktívnej tvorby A. Siráckeho stál v centre pozornosti jeho vedeckej práce.

Autor tu otvorene proklamoval svoju historicko-materialistickú filozofickú orientáciu a svoj jednoznačný súhlas s Engelsovým stanovis-

kom. Stručne analyzoval spoločensko-ekonomické korene „rozporu“ individua a spoločnosti, a dokázal, že tento rozpor nevyhnutne zanikne v komunistickej spoločensko-ekonomickej formácii, zatiaľ čo v kapitalistickej spoločnosti je jedným z jej vnútro systémových znakov.

Základný význam uvedenej, dnes už historickej štúdie, spočíva v tom, že A. Sirácky sa v nej ako prvý u nás pokúsil o marxistický prístup v riešení otázky vzťahu jednotlivca a spoločnosti. V rozsahom pomerne nevelkej úvahe A. Sirácky rozvíja názor, podľa ktorého problém „rozporu“ je možné adekvátne riešiť iba v protiklade s buržoázno-idealistickými a individualistickými teóriami. Človek je bytosť spoločensko-historická a vzťah individuálneho a spoločenského je vzťahom dialektickým, nie jednostranným, absolutizujúcim, vyzdvihujúcim raz individuum, raz zasa spoločnosť. Spoločnosť človeka je konkrétne-historická, je výsledkom výrobné spoločenského vývojového procesu, v ktorom sa ľudská bytosť formuje tak po stránke biologicko-psychologickej, ako aj kultúrno-morálnej. Čím je spoločensko-civilizačný proces rozvinutejší, tým je spoločnosť človeka individualizovanejšia.

Z úvah A. Siráckeho v tejto stati rezultuje presvedčenie o bezprostrednej väzbe medzi procesmi spoločenského pokroku a oslobodzovaním individua. V tomto zmysle sa individualizačná tendencia v socialistickej spoločnosti rozvinie plne a pozitívne, pretože zospoločenštený kolektív nebude mať záujem na potláčaní, ale naopak, na uvoľňovaní individuálnych vlôh človeka.

Význam štúdie A. Siráckeho *O takzvanom „rozpore“ individua* v spoločnosti vidíme v tom, že jej centrálny problém vojde v dialekticky prehĺbenom a empirickým materiálom podloženom modeli do mnohých jeho zrelejších diel a stane sa jedným z najvážnejších teoreticko-filozofických problémov jeho celoživotnej tvorby. Andrej Sirácky sa po roku 1945 bude k nemu znovu a znovu vracaf takmer vo všetkých štúdiách, týkajúcich sa otázok formovania socialistického človeka, socialistických vzťahov medzi ľuďmi a sociálného sveta človeka vôbec, ale aj v prácach, zaoberajúcich sa pôvodom človeka, jeho prírodného a spoločenského prostredia, jeho sociologického obrazu a obrazu kultúrno-morálneho. Okruh tejto problematiky dovádza A. Sirácky postupne do skúmania „nových dimenzií ľudskosti“ u ľudí socialistickej a perspektívne i komunistickej spoločnosti. Na tomto základe uvažuje neskôr o socialistickej humanizme ako produkte socialistických spoločenských vzťahov a objektívnych zákonitostí vývoja socializmu. S rozvíjaním centrálnej témy jeho úvahy o rozpore individua a spoločnosti možno sa neskôr stretnúť v rade štúdií a statí, i knižných monografií, najmä v práci *Sociálny svet človeka*, publikovanej takmer pol storočia (1974) po vyjdení jeho teoretickej prvotiny.

Uvedené literárno-filozofické úvahy A. Siráckeho v tom čase už jednoznačne signalizovali, že v radoch davistov, zameraných väčšinou na literárnu a umeleckú problematiku, sa vyvíja filozoficky orientovaný te-

oretik, ktorý sa zmocňuje filozofického jadra marxizmu-leninizmu. Žiaľ, po rokoch štúdia v Prahe sa A. Sirácky musel vrátiť do rodného Petrovca (r. 1925) a takmer dve desaťročia žiť a pracovať v prostredí, ktoré bolo pokrokovým myšlienkam nepriateľské.

Aby sme pochopili spoločenskú klímu v súdobej Juhoslávii, do ktorej sa A. Sirácky vracal z liberálno-demokratického prostredia buržoáznej ČSR, je nevyhnutné vziať do úvahy, že v auguste 1921 prijala vláda Juhoslávie zákon, ktorý zakazoval komunistickú stranu, pričom za členstvo a aktivitu v nej boli určené tresty — 20 rokov väzenia, resp. trest smrti. Existencia takéhoto zákona viedla pochopiteľne k radu represálií proti KSJ, ktorá prešla do ilegality na dlhé obdobie. Uvedený zákon „na ochranu štátu“ bol v platnosti až do konca existencie predvojnovkej Juhoslávie a na jeho základe sa kruto postupovalo nielen proti členom Komunistickej strany, ale v podstate proti všetkej politickej, čo i len náznakovej opozícii. Neuveriteľne kruté podmienky v monarchistickej diktatúre podväzovali akúkoľvek aktivitu v šírení myšlienok marxizmu-leninizmu. Situácia sa ešte zhoršila r. 1929, keď kráľ Alexander uskutočnil štátny prevrat, pri ktorom bola zrušená ústava, rozpustená skupština a nastolená vojensko-monarchistická diktatúra polofašistického typu. Bola zrušená sloboda tlače, zakázané politické opozičné strany — nastúpila moc policajného teroru a zvrôle.

V marci 1926 sa Andrej Sirácky nakrátko ešte vracia do Prahy ukončiť štúdia rigoróznymi skúškami a obhajobou dizertačnej doktorskej práce *Problém etickej hodnoty*.

Sľubný nástup A. Siráckeho v marxistickej filozofii a sociológii bol však takmer na dve desaťročia prerušený. Pokrokovu a demokraticky zmýšľajúci A. Sirácky sa návratom do Petrovca dostáva do prostredia, kde nebolo možné legálnymi prostriedkami propagovať ani len buržoázny liberalizmus, nieto ešte idey marxizmu. Aký-taký priestor pre šírenie pokrokových myšlienok ostával len vo sfére osvetovej, pedagogickej, ľudovýchovnej a publicistickej činnosti, v ktorej sa v tom čase realizoval i A. Sirácky. Stotožňujeme sa v tejto súvislosti s názorom J. Bodnára, že „ďalší myšlienkový vývin A. Siráckeho bol oveľa zložitejší a dífrencovejší, ako si myslia tí, ktorí v uvedených prvotinách vidia východiskový bod akejsi priamočiarej, jednosmernej cesty A. Siráckeho, a to výlučne na pôde marxizmu. Celý rad objektívnych i subjektívnych faktorov spôsobili, že po odchode z Prahy r. 1925 a počas takmer dvadsaťročného pôsobenia v Juhoslávii A. Sirácky hľadal, skúmal a osvojoval si aj iné ideové zdroje európskej filozofie a kultúry, utváral si postoje neraz značne odlišné a vzdialené od tých pražských. Svedčia o tom viaceré články z tohto obdobia, najmä však jeho publikácia *Síla slov a myšlienok*, ktorá vyšla r. 1943. Bolo potrebné ďalšie a dôkladnejšie štúdium, ťažké životné skúsenosti, aby A. Sirácky znova našiel svoj východiskový bod, obohatil ho o nové poznatky z diel klasikov marxizmu-leninizmu, aby priľnul k marxizmu nielen srdcom, ale aj rozumom“ [4, s. 12].

V prvých ťažkých rokoch po návrate do Juhoslávie sa publicistická činnosť A. Siráckeho veľmi utlmila; došlo i k prerušeniu kontaktov s DAVom. Až do roku 1931 venuje sa aktívne pedagogickej činnosti. Napriek tomu, že priatelia a spolupracovníci z DAVu ho opätovne vyzývali k spolupráci, žiadali príspevky k publikovaniu v pokrokových periodikách na pôde ČSR. Sirácky sa odmlčal. V duchu spoločných pražských ideovo-politických aktivít ho tiež upozorňovali na objektívne existujúce úskalia, a najmä obmedzenia jeho vtedajšej osvetárskej činnosti v krajských kultúrnych spolkoch.

Známy je v tejto súvislosti list D. Okáliho A. Siráckemu z júna 1926, kde komentuje jeho osvetárske pôsobenie v krajských kultúrnych spolkoch: „Ja úplne schvaľujem Tvoje aktívne pôsobenie. Nazval by som ho konštruktívnym demokratizmom. Ale — túto kultúrnu činnosť budeš môcť konať tiež len po určitý stupeň. Až potiaľ, kým budeš vykladať púhe vedecké fakty. Lebo neviem si predstaviť, ako usmerníš a v súlad uvedieš marxistické stanovisko k štátu, národu, atď.“ (5, s. 212).

Napriek tomu sa A. Sirácky svojim druhom z DAVu neozval a aktivizoval sa najmä v pedagogickej činnosti. Jeho publicistická činnosť, ktorú uskutočňoval na stránkach Národnej jednoty, časopisu dolnozemských Slovákov, bola zväčša zameraná na fejtóny, úvodníky, literárno-kritické články, či kurzívky. Tieto neskôr vydáva súborne v knižnej forme pod názvom *Za svetlom života* (80 strán). Knižka nemá charakter monografie, ide v podstate o mechanické spojenie trinástich menších literárnych útvarov, ktoré by si v dobovom jazyku zaslúžili názov ľudovýchovné“ a v dnešnom jazyku „popularizačné“ alebo osvetové.

Autor sám túto knižočku člení na dve časti: v prvej sú zaradené príspevky pod záhlavie *Život a veda* a druhú časť nazval *Úvahy časové a nečasové*. V úvode poznamenáva, že „... práce, ktoré sú tu zhrnuté, nie sú ‚vysoké‘ pre prostý ľud; to je mýlne pochopovanie, že náš ľud je sprostý a že pre duchovné hodnoty nemá smyslu. Naopak, medzi najprostejším našim ľudom nájdeme veľmi mnoho prirodzených mysliteľov, ktorí majú svoju zvláštnu filozofiu. Ako my všetci, aj oni idú za svetlom života: hľadajú smysel života, svojej vlastnej existencie, lebo je to večitá túha ducha ľudského. Nestotožňujem tedy mýlne vzdelanosť a vzdelanostnú úroveň so znalosťou gramatiky a pravopisu.

Moje články a úvahy nechcú byť vyznaním... Napísané boli rozličné podnety, v rôznych okolnostiach a v dobe, a tak sa dá vysvetliť i to, že medzi nimi nieto dokonalého organického spajiva“ (6, s. 5—6).

V prvej časti knižky *Za svetlom života* A. Sirácky prístupným spôsobom približuje čitateľovi otázky, ktoré korešpondujú so zmyslom a úlohou vedy v súdobom svete, naznačuje čiastočne jej cesty a možnosti vývoja. V druhej časti publikácie sú synopticky načrtnuté niektoré vtedy aktuálne otázky súdobej spoločnosti, najmä z oblasti, ktorá bola autorovi mimoriadne blízka — išlo o problematiku pedagogiky, školstva, výchovy

mládeže a pod. Texty tohto malého zborníka úvah neobsahujú závažnejší filozofický relevantný náboj.

Andrej Sirácky v ďalších rokoch svojho pobytu v Juhoslávii pôsobí aj ako redaktor časopisu *Národná jednota* (1934—1941), a tiež ako spolupracovník časopisu *Matice slovenskej* v Juhoslávii (1933) — *Nový život* (v rokoch po oslobodení 1946—1948 sa stáva hlavným redaktorom tohto časopisu). Časopis *Národná jednota* poskytoval pre A. Siráckeho v daných podmienkach relatívne veľké možnosti publikovania jeho úvah a názorov, dokonca mu umožnil, aby v predvečer druhej svetovej vojny jasne formuloval a zverejňoval svoje protifašistické postoje. V článku *Žije, žije, duch slovanský* nekompromisne odsúdil rozbitie prvej republiky, čo vyvolalo ostrú reakciu vtedajšej ľudáckej tlače na Slovensku, s ktorou vzápätí na stránkach *Národnej jednoty* vstúpil A. Sirácky do otvorenej polemiky.

Krátko potom, ako horthyovské Maďarsko v roku 1941 okupovalo Bábku, bol A. Sirácky pre svoje pokrokové postoje označený za politicky nespoľahlivého, čím sa preňho začali ťažké roky perzekúcie. Po prepustení z koncentračného tábora roku 1942 sa ocitol A. Sirácky v mimoriadne ťažkej existenčnej situácii až do roku 1943, keď dostal na krátko príležitosť pracovať v budapeštianskej redakcii časopisu *Slovenská jednota*, ktorý bol orgánom slovenskej menšiny, žijúcej počas II. svetovej vojny v Maďarsku.

Skutočne historickým paradoxom je, že práve r. 1943, v nacistami okupovanej Európe, vychádza na stránkach *Slovenskej jednoty* úvodník A. Siráckeho, nazvaný príznačne *Uvažovanie o tom, čo príde*. V ňom autor podľa jeho vlastných slov „ezopovským“ jazykom vyjadril svoje globálno-prognostické úvahy o vývine spoločnosti po zániku vtedajšieho „starého sveta“, ale aj svoju vieru vo víťazstvo a budúcnosť sveta bez „vykorisťovania a ľudskej degradácie“.

Na sklonku r. 1943 A. Sirácky spolu s Michalom Topoľským opúšťa Budapešť a redakciu *Slovenskej jednoty*. Vracia sa do Petrovca, kde sa koncom roka 1944 aktívne zapája do publicistickej činnosti už v novej Juhoslávii v časopise *Hlas ľudu*.

V roku 1943 vychádza Andrejovi Siráckemu na jeho vlastné náklady v Petrovci útla knižka — *Sila slov a myšlienok* (137 strán). V tejto publikácii sa autor dotýka niektorých filozofických, psychologických, ale aj, či najmä, sociologických aspektov kultivácie súdobého človeka. Cieľom a zároveň integrujúcim momentom inak vnútorne pomerne heterogénnych a logicky neprepojených textov bolo, alebo malo byť — ako to sám autor v úvode k svojej publikácii vyjadruje „... zdôrazniť základný význam vzdelania, ukázať na moc tlačeneho slova a na nosnosť myšlienky pre kultúrny pokrok jednotlivca a národa.“ Autor v tomto duchu ďalej pokračuje: „Slová ako výrazy myšlienok musia prejsť do skutočnosti. Myšlienka sama o sebe neznamená ešte čin. Musí byť realizovaná

v myšliach a skutkoch. Vnútrotným spojivom týchto úvah je: úprimné úsilie o zrodenie človeka kultúrneho a mravného“ (7, s. 9).

Napriek skutočnosti, že autor zbierky úvah a esejí *Sila slov a myšlienok* sa v dobe, keď jednotlivé príspevky vznikali, ešte neprepracoval k dialektickomaterialistickému svetonázoru, ale stál skôr na platforme naivného a mechanistického materializmu a jeho úvahy sú silne poznamenané aj vplyvom iracionalistických prúdov, nachádzame tu aj niektoré myšlienky, ktoré poukazujú na určitú kontinuitu jeho uvažovania z pražského obdobia s obdobím, ktoré v jeho tvorbe začína prácou *Umierajúca civilizácia*. Konkrétne ide o problém, ktorý rezonuje v celej teoretickej tvorbe A. Siráckeho od jeho študentských prvotín až do čias, keď píše svoju prácu *Sociálny svet človeka* — problém vzťahu človeka a spoločnosti, jednotlivca a celku, osobnosti a kolektívu.

Súbor desiatich statí — alebo skôr esejí — na ktoré sa práca *Sila slov a myšlienok* vnútorne člení, pôsobí značne konfúzne. Heterogenita nevyplyva len z rôznorodosti predmetu „analýzy“, ale aj z určitej nevyváženosti ideových východísk. V zornom poli záujmu A. Siráckeho sú najmä problémy, ktorých riešenie má idealistické vyústenie. Sem patria najmä úvahy, eseje o nesmrteľnosti duše, ale aj mysticky pôsobiaca úvaha *O duši národa*, ako i krátka esej *Život a šťastie* a pod. Tak napríklad píše: „Praktické, ľudské a mravné dôvody vedú nás k idey tvorcu, poriadku, účelnosti a cieľa vo Vesmíre. Pre dnešného človeka, strácajúceho všetky opory pozemského bytia, pre masy zúfajúce a hľadajúce východisko z biedy hmotnej a mravnej — je jediná útecha, nádej a záchrana v tejto myšlienke. Aké pozitívne a vedecky bezpečné hodnoty a istoty dáš za skalopevný hrad, ktorý zrúcaš v naivnej, veriacej duši?

Rozum chce odpovedať, ale nevie. Či pripúšťaním prvej eventuality (počiatok ľudského života) dáva uspokojujúci výklad vedecký? A ďalej: ako odstrániť zívajúcu z toho prázdnotu a hluchotu, ako zachrániť človeka pred sebou samým? Či práve viera v Tvorcu nezušľachťuje a neprehľbuje úctu človeka k človeku“ (7, s. 18).

V závere tejto úvahy, ktorej myšlienky prechádzajú aj do iných statí zborníka, autor dospieva k poznatku o „metafyzickej podstate nesmrteľnej duše a svoju myšlienkovú konštrukciu završuje týmito slovami: „V ľudskom vedomí vytvára sa energia psychická, možno vyššej potencie a kvality ako známe druhy energie, charakterizovaná voľnosťou, dynamikou a neohraničenosťou (ani priestorovo ani časovo), vytvárajúca svet vyšších hodnôt, svet slobody ducha, uvedomujúca si samu seba a prekonávajúca zároveň hmotou jej dané závislosti.

Takéto je asi metafyzické riešenie otázky nesmrteľnosti duše ľudskej (7, s. 18—20). Podobne autor práce píše i v stati *Duša národa*, kde sa zaoberá najmä výchovou národov k vzájomnej znášanlivosti. V zborníku úvah A. Siráckeho však nachádzame aj myšlienky, orientované racionálnejšie a materialisticky. Hneď v nasledujúcej úvahe *Pospolitosť*, ktorá je súčasťou kapitoly *Jednotlivec a národ*, sa A. Sirácky snaží o vy-

medzenie vzťahov spoločnosti a jednotlivca, a treba povedať, že niektoré myšlienky úzko korešpondujú s ideami jeho prvotín, aj keď možno konštatovať, že práca *Sila slov a myšlienok* úroveň dvoch základných úvah z obdobia práce v DAVE nedosahuje. V zborníku sa stretávame i s materialisticky orientovaným, aj keď mechanizmom poznačeným príspevkom, nazvaným *Psychológia a jej praktické použitie*. A. Sirácky v zborníku načiera však i do sféry sémantických problémov, a to najmä v úvahe *Reč ako nástroj kultúry*, kde sa opiera o poznatky nemeckých jazykovedcov E. Vattera a Fr. Mauthnera. O stále prítomnom filozofickom zázemí Siráckeho myslenia svedčí esej *Filozof vôle*, v ktorej autor popularizačným spôsobom približuje čitateľovi dielo A. Schopenhauera. V zborníku stačí nachádzať aj eseje s umenovednou orientáciou (*O umení — umelárska tvorba ľudí predhistorických a primitívnych, Ako vznikli jednotlivé druhy umenia, Podstata a zmysel a hodnota umenia*), ale aj sociologické texty (*O dnešnej inteligencii, Dedina a dedičan*) a sociálno-psychologickú úvahu (*Je dôvera v rozum ohrozená?*), ktorá je zároveň časťou zborníka. A. Sirácky v nej zaujíma kritické stanovisko ku Comteovej pozitivistickej sociológii, k jeho viere v „obrovskú moc rozumu“. Svoju skepsu zdôvodňuje argumentmi Le Bona a W. Mc Dougalla o „slabosti“ ľudského rozumu v konfrontácii s mystikou a emocionálnymi vplyvmi. V tejto stati sa stavia na platformu idealistického pesimizmu, keď hovorí, že „...dejinný proces človečenstva nemožno hodnotiť ako výlučné uplatňovanie rozumových princípov a motívov, skutočnosť, i v oblasti činov a emócií jednotlivca, a tým viacej v skupinách ľudských, v rozmeroch dejinných, národných, rasových a ľudských je mnoho komplikovanejšia. To, čo vek osvietenový, pozitivizmus, evolucionizmus chceli už hodiť do starého železa, ukázalo sa, že je ešte živou silou a dejinným faktorom: minulosť, s celou složitou stavbou tradícií a inštitúcií náboženských, citových a spoločenských, viera a mystika, ideály a snaženia národné, zvyky, obyčaje, mravy a rozličné formy kontaktu mŕtvych a živých“ [8, s. 136].

Pre historicky presné a pravdivé hodnotenie tejto časti teoretickej aktivity A. Siráckeho je treba nevyhnutne brať do úvahy konkrétne — historické obdobie a spoločenské prostredie, v ktorom práca *Sila slov a myšlienok* vznikla. Prevažná časť úvah bola písaná koncom tridsiatych a začiatkom štyridsiatych rokov — teda v období, ktoré bolo časom istej beznádeje a defetizmu inak pokrokovým zmýšľajúcich ľudí. Bolo to obdobie, keď sily pokroku dočasne ustupovali expanzii síl reakcie, násilia a teroru. Závažnú „dezorientačnú úlohu“ tu nesporne zohrala aj okolnosťami vynútená komunikačná izolácia A. Siráckeho v Petrovci a z nej vyplývajúci nedostatok primárnych informácií o reálnej situácii vo svete, publikovaných na stránkach pokrokovej (zahraničnej) tlače. Prístup k nim v prostredí, kde pôsobil a tvoril A. Sirácky, bol nemysliteľný. Domnievame sa, že vcelku výstižne charakterizuje túto situáciu M. Šiška, keď v svojej monografii, venovanej publicistickej aktivite A. Siráckeho píše:

„... Tam z Petrovce, zrejme jednak skutočne videl ďalší vývoj v pesimistických farbách a jednak v ňom zrejme stále teprve probíhal (ve svetonázorovej orientácii) boj s prvky či pozostatky idealistického nazirania, ktoré ešte marxistická metóda historického a dialektického materializmu príkaznejšie nevytlačila. A. Sirácky se proto v tomto období nejednou dostával při hodnocení mezinárodní situace k závěrům, které neodpovídají marxisticko-leninskému postoji. Jsou nám však dokladem jedné etapy jeho myšlenkového vývoje, dokladem názorů, které musel v dalším svém vývoji v průběhu myšlenkového zrání překonat“ (6, s. 127—128).

Práca A. Siráckeho *Sila slov a myšlenok* predstavuje určitý medzník v tvorbe autora tým, že uzatvára istú, môžeme povedať *druhú tvorivú etapu* v živote a diele A. Siráckeho. Je charakteristická pomerne širokým problémovým záberom, ktorý bol symptomatický pre celú tvorivú aktivitu A. Siráckeho. Aj keď úvahy v nej sú ešte silne ovplyvnené idealizmom a objektivistickým pozitivizmom, sú v nej aj zreteľné tendencie prenikať k materialistickým koreňom rozpracúvaných spoločenských problémov. Uvedenou prácou *končí rozporuplná životná etapa* v tvorbe A. Siráckeho, ktorá na čas prerušila jeho sľubný vývin smerom k marxizmu-leninizmu.

Už v lete a na jeseň roku 1943 v časopise *Slovenská jednota* publikuje A. Sirácky pod značkou „a“ výňatky z pripravovanej práce *Púť človeka*, ktoré sú svedectvom preldovania autorových úvah na novú ideovú platformu (tu by sa žiadalo dodať: na staronovú).

Osobné skúsenosti z II. svetovej vojny, hrôzy a utrpenia spôsobené ľudstvu fašizmom, aktivizovali A. Siráckeho v jeho zásadných humánnych — antifašistických postojoch. V tomto období sa ideovo-politicky začínal vracieť k myšlienkam svojich davistických začiatkov, inklinujúc pritom k marxistickej filozofii. Výrazom toho je v roku 1946 v slovenskom jazyku v Petrovci vydaná publikácia *Umierajúca civilizácia* (na prelome vekov), ktorou sa otvára *tretia*, vnútorne zmysluplná tvorivá etapa života A. Siráckeho.

LITERATÚRA

1. CIRBES, V.: V službách vedy, revolúcie a socializmu. Filozofia 1980, č. 6.
2. SIRÁCKY, A.: Začiatky socialistickej literatúry a hnutie DAVu. In: DAV (spomienky a štúdie). SAV, Bratislava 1965.
3. BODNÁR, J.: Zástoje a dielo A. Siráckeho. Nové Slovo, 13. 10. 1988.
4. Listy o DAVe. Bratislava 1975.
5. SIRÁCKY, A.: Za svetlom života. Petrovec 1932.
6. ŠIŠKA, M.: Publicista A. Sirácky. Praha 1986.
7. SIRÁCKY, A.: Sila slov a myšlienok. Petrovec 1943.

О ЭВОЛЮЦИИ СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИХ ВЗГЛЯДОВ А. СИРАЦКОГО В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД

Карол Коллар

Автор в статье стремится дать критический анализ эволюции социально-философских взглядов А. Сирацкого в период между двумя мировыми войнами. Здесь обращается внимание, кроме известных работ, которые вышли из-под пера А. Сирацкого во времена I. ЧСР и которые он публиковал как основатель ревю „ДАВ“, и на менее известные его работы, созданные им во время его пребывания в монархистской Югославии.

ZUR ENTWICKLUNG DER SOZIAL-PHILOSOPHISCHEN ANSCHAUUNGEN A. SIRÁCKYS IN DER ZWISCHENKRIEGSZEIT

Karol Kollár

Die Studie bietet eine kritische Analyse der Entwicklung der sozial-philosophischen Anschauungen A. Siráckys in der Zwischenkriegszeit. Sie bezieht sich, abgesehen von den bekannten Arbeiten, die während der I. ČSR erschienen sind, sowie derjenigen, die er als Mitbegründer der Revue DAV publizierte, auf weniger bekannte Werke, die er während seines Aufenthalts im monarchistischen Jugoslawien verfasste.